

*Profecto non Deum quem cogitare non possunt, sed semet ipsos pro illo cogitantes, non illum, sed se ipsos, non illi, sed sibi comparant.*⁷³

I ve věcech přirozených nás účinky poučují o příčinách jen napůl: cožpak teprve o příčině božské! Ta je nad řád přirody povýšena; její povaha je příliš vznešená, příliš vzdálená a příliš vládařská, aby připustila, aby ji naše závěry pouatly a svazovaly. Nelze se k ní dostat skrze nás, toto cesta je příliš nízká. Nejsme o nic bliž nebesům na vrchole Alp než na dně moře: dotazte se svých úhloměrů a přesvědčte se! Lidé snižují Boha až k tělesnému obcování se ženami: nešťálněkrát se to stalo, nešťálných potomků z toho poslal Paulina, žena Saturninova, důstojná paní značně pověstí v Římě, se domnívala, že obcuje s bohem Serapisem; ocitla se však v náručí jistého muže, který ji miloval, a skupili to kněž Serapidova chrámu. Varro, nejdůležitější a nejúčtější latinský autor, vypráví ve svých knihách o teologii, že představený Herkulovy sakristie vsadil proti Herkulovi večeri a holku, házející jednou rukou kostky za sebe a druhou za svého boha: vyháňá-li, půjde to na účet obětin; proháňá-li, na jeho účet vlastní. Proháňá a svou večeri i milenku oželel. Jmenovala se Laurentina, v noci do jejího obětí jmenovaný bůh vskurku přišel a dokonce jí sdělil, že první muž, kterého následujícího dne potká, jí poskytne nebeskou odměnu. Byl to boharý mladík Taruntius, který si ji odvedl domů a časem ji zanechal svoje jmění. Ona se zase mlíčila zavděčit uvedenému božstvu a odkázala svůj majetek národu římskému: proto jí byly uděleny božské počty. Jako by nestarčilo, že Plátón pocházel z bohů z obou rodicovských stran a měl za společného předka svého rodu Neptuna, v Aténách platilo za jisté, že když chrlil Arison obcovat s krásnou Periktionou, nedokázal to; i byl ve smu upozorněn bohem Apollónem, aby ji nechal čistou a nedotčenou, pokud by neporodila. Arison a Periktiona byli právě otec a matka Plátónovi. Kolik se jen v příbězích vyskytá podobných parohů, nasazených bohů ubohým smrtelníkům! A kolik manželů potupně pohaněných, aby to oslavilo děti! V moha-medánské církvi se vyskytuje značný počet lidí, které lidová víra označuje jako „metliny“: to jsou děti bez otců, narozené z ducha, božsky vzešlé z břich panenských; a nesou také jméno, které tuto věc v jejich řeči značí.

Musíme poznamenat, že všemu, co existuje, je ze všeho nejdražší a neúčtější věcí jeho vlastní bytí: lev, orel, delphin si cení svůj druh nade vše. Vše, co existuje, soudí vlastností svého ostatního podle vlastností vlastních. A tyto vlastnosti můžeme sice rozšířit a omezit, ale to je všechno: mimo tento vztah a tuto zásadu naše obráznost proniknout nemůže, nic rozdlíhého nemůže uhádnout a je vytloučeno, aby gyro meze překročila a vybočila za ně. Odtud se rodí ony staré závěry: Ze všech forem je lidská formou nejkrásnější; tedy Bůh má tuto formu. Nikdo nemůže být šťasten bez ctnosti, ani nemůže ctnost postrádat rozumu, rovněž pak nemůže jakýkoliv rozum bytovat jinde než v lidské podobě; Bůh tedy nosí lidskou podobu. *Ita est informatum, anticipatum mensibus nostris ut homini, cum de deo cogit, forma occurrat humana.*⁷⁴ Z toho důvodu říkal Xenofanes žertem, že vyrvářejší-li si zvířata bobry, jako že to pravděpodobně dělají, vyrvářejší si je jisté podobně sobě a napařují se jako my. Proč by si totiž husa neměla říkat: Všechny složky vesmíru o mne dbají; země je tu, abych po ní chodila, slunce, aby na mě svítilo, hvězdy, aby mi vdechly své vítry; tak a tak mi prospívají větry, tak a tak vody; není tu nic, nač by nebeská klenba shlížela s větší přízni než na mne; jsem miláček přírody; nepochovává mě snad člověk, neposkytuje mi obydlí, neslouží mi? Osivá-li pole a dává-li mlčí obilí, je to pro mne; sice mě pojídá, ale pojídá také svého spolučivěka, a já pojídám zase červy, kteří usmrctují jeho a nakonec ho snědí. A stejně by mluvil jeřáb, ba ještě velkolepěji pro svůj svobodný vzlet a své panování v krásných výsostech. *Tam blanda conciliatrix te tam sui est lena ipsa natura!*⁷⁵

Nuže tedy, týmně pochodem si přivlastňujeme běh věcí a svět i my: to pro nás svítá slunce, pro nás hřmí; tvůrce i stvoření všechno je tu pro nás. V nás spočívá cíl i meta, k nimž veškerenstvo věcí míří. Vizte zápisy, jimiž po dva tisíce let, ba déle filosofie zaznamenává nebeské záležitosti: bohové působili, bohové mluvili pouze pro nás; jinou radu, jiný účel jim nepřikládá ...

Kdo by shromáždil oslovství lidského důmyslu, co by se jich tak vešlo do otyčky, mohl by vyprávět divy. Já z nich zde ochotně uvádím ukázkou, a je z jistého posunutého hlediska neméně užitečná k úvaze než názory zdravé a umírněné. Posudme potom,

(75)